

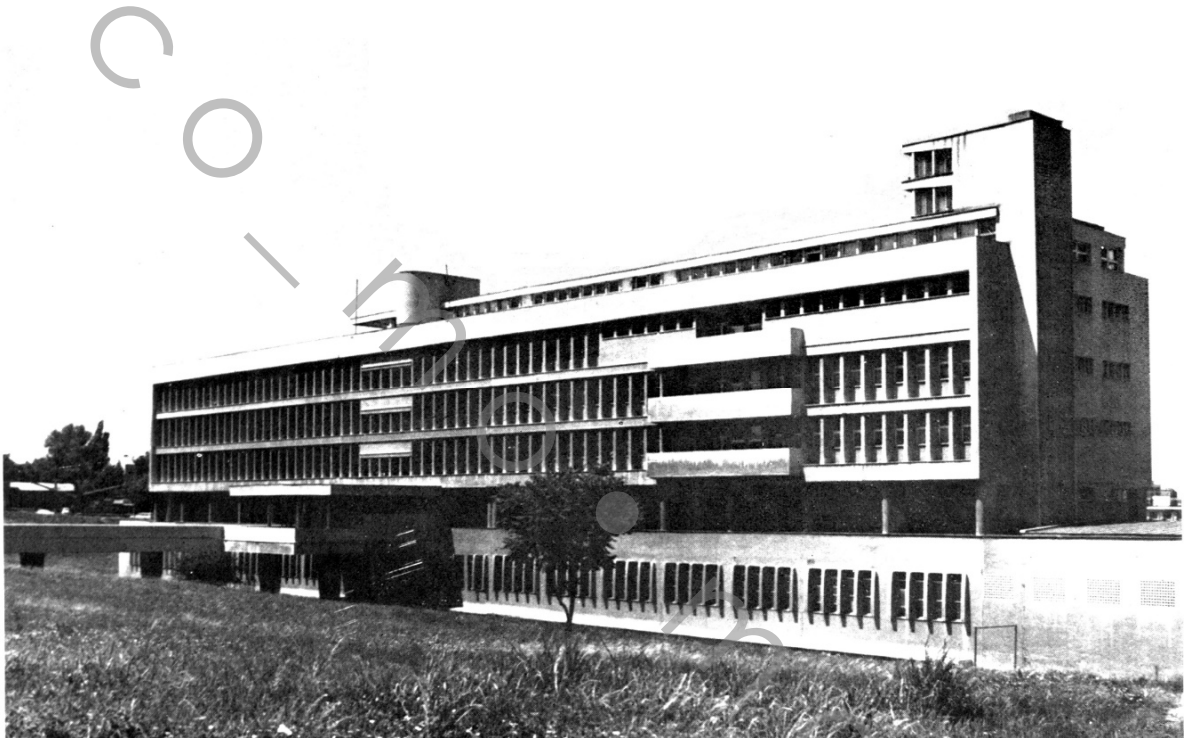
do_c_o_m_o_m_o_србија

међународна радна група за
документацију и заштиту
грађевина, места и целина
модерног покрета

Минимални документациони досије 2003

Саставила: национална радна група Србије

0.1 ФОТОГРАФИЈА ОБЈЕКТА

0.1. Наслов фотографије

Објекат Војне штампарије и Географског института ЈНА
(данас Војногеографски институт)

0.2. Извор

Фотографија из породичне заоставштине М. Мацуре која се чува у
Музеју архитектуре при Музеју науке и технике у Београду

0.3. Датум

1956. година

1.	ИДЕНТИТЕТ ОБЈЕКТА	
1.1	Данашњи назив објекта Војногеографски институт	3
1.2	Варијантни или претходни/оригинални назив Војна штампарија и Географски институт ЈНА	4
1.3	Назив улице и број Мије Ковачевића 5	5
1.4	Град Београд	6
1.5	Општина Палилула	7
1.6	Поштански број 11060	8
1.7	Држава Република Србија (изграђено у ФНРЈ/СФРЈ)	9
1.8	Позиција у оквиру глобалног позиционог система 44°48'45"N; 20°29'15"E	10
1.9	Класификација/типологија DEF – војни објекат: војна штампарија	11
1.10	Статус и датуми заштите Објекат има статус културног добра-споменика културе од 2013. године (Одлука, „Сл. гласник РС“ бр. 35/13)	12
2	ИСТОРИЈАТ ОБЈЕКТА	
2.1	Оригинални нацрт/намена Зграда Географског института ЈНА и Војне штампарије идејно је осмишљена током 1950. године, док је Мацура био запослен у Пројектантском заводу НО Београда. На терену су постојала два већ изграђена сутерена тигантске скелетне конструкције намењена за штампарију „Рад“, чија је изградња обустављена 1948 (остаци ове конструкције представљају део северног крила нове, Мацурине грађевине). Одлучивши се за потпуно нову композицију и функционалну организацију простора, Мацури су као смерница у пројектантском процесу послужили интернационални, западноевропски узоричени у тада неприкосновеној архитектонској величини – Ле Корбизјеу. Ново решење, прилагођено сложеном програму и чињеницом смештаја две институције у једну зграду, остварено је кроз композицију усклађену са људским размерама и новим естетским схватањима. Пројектни задатак је био да се над постојећим објектом дограде нове етаже, с тим да доње служе за штампарију, а горње за Географски институт, и да се при томе омогући њихово потпуно самостално функционисање.	13

- 2.2 **Датуми: наруџбина/завршетак** 14
Зграда је грађена у периоду од 1950-1954. Потпуно је завршена и усељена 1956. године.
- 2.3 **Пројектанти архитектуре и други пројектанти** 15
Арх. Милорад Мацура (градитељ претходне конструкције, на коју је Мацура доградио свој објекат, највероватније је арх. Павле Крат).
- 2.4 **Остале особе или догађаји везани за објекат** 16
Пошто је зграда била испројектована 1950. године, започео је процес прибављања грађевинских дозвола за изградњу. Пут до тога одужио се све до 1952-53. године, а пројекат је био упорно одбијан на ревизионим комисијама, будући да није задовољавао соцреалистички укус чланова комисија. Увек незнатно мењан, на крају је, услед изгубљеног времена, доспео заједно са макетом, пред министра Народне одбране ФНРЈ, генерала Ивана Гошњака, који је коначно одобрио његову изградњу.
- 2.5 **Значајне измене са датумима** 17
Након што је зграда 1954. године била завршена а 1956. опремљена и усељена, током времена вршене су извесне преправке и адаптације. Међутим, оне су се односиле готово искључиво на ентеријер и у целини нису значајније утицале на његов екстеријерни изглед. У контексту просторног распореда објекта једине измене су следеће: некадашња трпезарија са кујном (која је својевремено служила и као учионица) данас представља ресторан, а у високом приземљу, оригиналне спаваонице са санитарним блоком и купатилом данас су преиначене у војне станове. Током времена Војна штампарија „Србија“ је исељена из објекта и у њене просторије је смештена Штампарија Војногеографског института, која је ту и данас. Значајнија интервенција у стилу ентеријера извршена је 1978. године и представљала је адаптацију и осавременавање свечане сале и улазног хола.
- 2.6 **Данашња намена** 18
Намена је до данас неизмењена - Војногеографски институт са штампаријом.
- 2.7 **Постојеће стање** 19
Објекат је данас у солидном стању, захваљујући бонитету градње. Тек поједини делови фасаде могли би бити санирани и освежени. Унутрашњост је такође у добром стању, у највећој мери аутентична.

3 ОПИС

- 3.1 **Општи опис** 20
Зграда Војногеографског института лоцирана је у Улици Мије Ковачевића бр. 5 на Пиониру, на падини доминирајућег брега Београда – Звездаре. Стрма конфигурација терена условила је основну концепцију објекта. Аутор, као доследни следбеник принципа «form follows function» односно функционализма у архитектури, прибегаво је композицији фасаде која логично и лако происиче из основе. У доњем приземљу, које лежи у нивоу терена, на нижој страни према парку, дат је прилаз у штампарију, гардеробе, санитарни блокови, магацини, стоваришта и угљара-котларница. У горњем приземљу смештене су радионице штампарије. Да би се омогућило кружно кретање материјала, дограђено је ново везно крило на југозападном делу, између уличног и парковског блока. Целокупни функционални програм Географског института Мацура концентрише на улични блок. У оквиру последњег, трећег спрата, као и у посебном павиљону – мансарди на крову-тераси зграде,

организовани су изложбени простор, магацини и радионице Института. Између корпуса Штампарије и корпуса Института формиран је мецанин са заједничким друштвеним просторијама: салоном за конференције и трпезаријом. Просторна концепција овог „међуспрата“ омогућује истовремено и његову везу и изолацију, како горњег тако и доњег дела објекта. У попречном крилу између правог и лучног тракта смештени су били магацин и гардеробе у ниском приземљу, а у високом приземљу механичке радионице са помоћним радионицама, факторатом и коректорима. Како су услови рада у штампарији и институту изискивали равномерно природно осветљење одређеног интензитета, усвојени су фасадни, уски и издужени стубови пресека 20 x 90 цм, који испадају упоље и врше улогу брисолеја. Оваквим елементима, израђеним од префабрикованих гредица и таролита, чија примена представља један од првих, пионирских покушаја у југословенској средини, подељени су постојећи прозори на четири дела, чиме је остварен поред функционалног и изразит композициони ефекат. У секундарној пластици зграде, наглашеног асиметричног устројства, главну улогу имају кућице за лифт-машине, димњак за централно грејање, павиљон за помоћни излаз и лође-балкони испред одговарајућих одељења. Сви ови елементи представљају важна функционална чворишта пројекта и делове конструкције, и приликом обликовања третирали су као својеврсне скулптуре. Исти, скулпторални третман делова волумена примењен је и на масивним носећим стубовима „v“ облика. Зграда је изведена од армираног бетона скелетне конструкције, који као нескривен фасадни материјал, заједно са претходно поменутиим карактером конструкције и обрадом њених завршних елемената, приближава ово дело поставкама бруталистичке школе. Ова аналогија изводи се превасходно у контексту „интелектуалне јасноће и исправног коришћења и представљања конструкције и материјала“ присутним у бескомпромисној архитектури Ле Корбизјеа и Мис ван дер Роа. Посебну пажњу током пројектовања ове грађевине Мацура је посветио слободној кровној површини. Примена равног крова у нашој архитектури првих година након ослобођења није била дозвољена сем у веома малом обиму и у изузетним случајевима.

У целини гледано, на објекту су јасно диференциране две главне целине, некада намењене двома корисничким институцијама – Географском институту и Војној штампарији. Оне су конципиране независно - као северно (Штампарија) – према парку и јужно крило (Институт) – према Улици Мије Ковачевића, са посебним улазима и пратећим јавним просторима, и повезане чврстом попречном везом. За разлику од јужног крила са праволинијском фасадом на укупно 6 надземних етажа, северно је залучено и састоји се само од две, широко отварајући на тај начин поглед према парку. Према првобитном пројекту из четрдесетих година на северном крилу је био предвиђен подрум са магацинима, те је било потребно да нови, Мацурин пројекат укључи знатне адаптационе радове за нову намену.

3.2 Конструкција

21

Зграда је изведена од армираног бетона скелетне конструкције, који као нескривен фасадни материјал, заједно са претходно поменутиим карактером конструкције и обрадом њених завршних елемената, приближава ово дело поставкама бруталистичке школе. По извесним поступцима и елементима Мацурино дело недвосмислено асоцира на Корбизјеов Марсејски блок: у слободном приземљу, карактеристичном облику стубова, касетираној фасади са брзим ритмом брисолеја уз повремене паузе, конструктивним елементима на кровној тераси који су скулпторално обликовани, брит-бетоном као доминантним и нескривеним материјалом.

3.3 Контекст

22

Објекат се налази на истакнутом положају Београда и видљив је с разних тачака града. Њиме се завршава парк код Професорске колоније, с којим је у време када је саграђен чинио јединствену целину. Значајнијих објеката у непосредној близини није било, па је својом изградњом објекат Института постао стилски стожер будућих грађевина. У парку испод објекта саграђена је почетком 1970-тих година Спортска хала „Пионир“, а 1978. године, у непосредном суседству Мацуриног објекта, и Студентски дом „Карабурма“ са две бетонске куле.

4 ВРЕДНОВАЊЕ

4.1 Техничка вредност

Током изградње објекта коришћена је искључиво савремена техника градње. Денивелација терена искоришћена је на најбољи могући начин, омогућивши се најлогичније и најоптималније распореди двојна функција објекта. Конструктивни елементима на кровној тераси који су скулпторално обликовани представљају једну од главних архитектонских вредности објекта. Брит-бетон, као доминантан и нескривени материјал екстеријера, заједно са раније поменутиим карактером конструкције и обрадом њених завршних елемената, приближава ово дело поставкама бруталистичке школе, а по свом позитивном ставу према армираном бетону као основном материјалу структуре и експресије, Мацура је увршћен и у посебну групу београдских 'конструктивиста'. Техничка вредност дела, укратко, огледа се у „интелектуалној јасноћи и исправном коришћењу и представљању конструкције и материјала“.

4.2 Друштвена вредност

Ово дело, као један од првих послератних модернистичких објеката у Србији и Југославији, неприкосновено је означило продор модерне архитектуре у београдску и српску средину, и њену победу над актуелним, конзервативним соцреалистичким струјањима. Архитектонском композицијом здања неприкосновено се афирмише модерно грађење прилагођено људским потребама и новим естетским схватањима које је у то време популарно пропагирао арх. Ле Корбизје.

4.3 Културна и естетска вредност

По свим својим архитектонско-уметничким одликама, сагледаним у контексту историјског тренутка када су осмишљене и реализоване, зграда Географског инситута и штампарије припада опусу једне зреле пројектантске личности. Ово остварење на најбољи начин осликава Мацуру као личност прогресивних побуда, и архитекту најсавременијих схватања која су у то време била присутна на европској градитељској сцени. Имајући у виду годину његовог идејног настанка (1950) он представља први београдски монументални објекат јавног значаја конципиран у прогресивним и свежим, проевропским архитектонским начелима која ће потоња српска архитектура јасно прихватити, заступати и интерпретирати.

4.4 Историјска вредност

Коначни изглед здања, за који је заслужан арх. Мацура, одражава, потпуни и коначни раскид српске и београдске архитектуре са соцреализмом и приближавање европским токовима. Крајем 1950. године, када је ово дело већ било испројектовано, одржано је чувено Саветовање архитеката и урбаниста Југославије у Дубровнику, на коме су управо два Мацурина реферата узбуркала страсти присутних, прећутно подељених у два тора по питању уметничких назора у архитектури. Превагом антидогматских и прогресивних схватања над соцреалистичким и конзервативним, југословенска архитектура

се тог тренутка усмерила ка новом и полетном путу независности од политичког и идеолошког устројства. Само пет година после окончања Другог светског рата, у јеку Првог петогодишњег плана и периода када су све уметности па и архитектура трпеле утицај идеја соцреализма, изградња овако значајног друштвеног објекта са препознатљивим постулатима корбизијанске, дакле европске архитектуре, била је показатељ слободног продора интернационалних идеја у Србију и наговештај новог архитектонског процвата.

4.5 Генерална оцена

27

Сви историографи који су се бавили периодом у коме је настало ово Мацурино дело, додељују му једно од кључних места у историји српске и београдске архитектуре. Тако је оно, у контексту своје епохе и укупног развоја београдске архитектуре, равноправно придружено и изједначено са другим кључним остварењима реализованим средином педесетих година (Пантовићевом сајмишту, Добровићевом Државном секретаријату за послове народне одбране, Богојевићевом Дому штампе, као и радовима Владете Максимовића из тог периода). Ово дело се и по много чему другом истакло као пионирско у нашој послератној градитељској продукцији – по први пут примењеним брисолејима, стапању њихове функционалне и естетске улоге, доследној примени модуларног односно пропорцијског система како на фасади тако и у ентеријеру. Стога се оно поставља као незаобилазан и безрезервно вредан сегмент у сваком проучавању и презентовању београдске и српске послератне архитектуре.

5 ДОКУМЕНТАЦИЈА

5.1 Главне референце

28

Јанакoва Грујић, Маре: Архитекта Милорад Мацура (1914-1989). Центар ВAM и ИAУС, Београд 2010, стр. 1-290.

5.2 Визуелни материјал у прилогу

29

Слика 1 - Пресек зграде са назначеним делом конструкције који је наслеђен првобитном конструкцијом и делом који је Мацура саградио као потпуно нов
Слика 2 – Основе приземља и мецанина зграде
Слика 3 – Скица основе високог приземља зграде са наменом површина
Слика 4 – Макета зграде (несачувана)
Слика 5 – Изглед зграде током извођења 1953. године
Слика 6 – Објекат Војне штампарије и Географског института ЈНА (данас Војногеографски институт) након изградње 1956. године
Слика 7 – Изглед фасаде зграде ВГИ из Улице Мије Ковачевића (северни тракт)
Слика 11 – Оригинални пројекат адаптације улазног хола зграде из 1978. године (арх. Д. Петковић, делимично изведен пројекат)
Слика 12а и 12б - Војногеографски институт, данашњи изглед – главно прочеље (јужни тракт) и улазни плато са рампом из Улице Мије Ковачевића
Слика 13 - Војногеографског институт, данашњи изглед – северни, лучни тракт зграде према парку
Слика 14а и 14б - Војногеографског институт, данашњи изглед – југозападни бочни изглед са везним трактом
Слика 15 - Војногеографског институт, данашњи изглед – детаљ
Слика 16 - Војногеографског институт, данашњи изглед – детаљ
Слика 17 - Војногеографског институт, данашњи изглед дела ентеријера са степеништем
Слика 18 - Војногеографског институт, данашњи изглед – детаљ холских двокрилних врата са ручкама и портирским пултом у северном тракту
Слика 19 - Војногеографског институт, данашњи изглед објекта
Слика 20 - Војногеографског институт - данашњи изглед зграде у амбијенту

5.3 **Подносилац извештаја/датум**
Мр Маре Јанакoва Грујић, децембар 2015.

30

Q O . S O - m O . m O - s r b i j a